

Jevreji u antropološkom i etnografskom pogledu.

Napisao lečnik **Dr. Gustav Réthy**, Daruvar.

Ime Jevrejin potiče iz hebrejskoga Ivri „prečanin“ (ever-Hajarden) s one strane Jordana, odakle je Abraham došao u zemlju Kenaan. Kasnije se zvaše Izraelićani, po drugom imenu patrijarha Jakoba, „Izrael-Bogoborac“. Ime „Židovi-Jehudim“ je nastalo, kada su se Jevreji vratili u Palestinu posle 70 godišnjeg sužanjstva u Babiloniji, pošto su ekzulanti pripadali najvećim delom plemenu i bivšoj kraljevini Jehuda. Još nije potpuno raščišćeno pitanje, koji položaj zauzimaju Jevreji u antropološkom pogledu. Ranije su ih smatrali tipom semitske rase. Ali novija su istraživanja dokazala, da je semitskog porekla samo jedan deo onih Jevreja, koji stanuju u severnoj Africi i Jemenu, a veći deo svih ostalih Jevreja ne odgovara po svojoj spoljašnosti onome, što zovemo kod Arapa i Siraca semitskim habitusom. Svakako, ali pada u oči, da se jevrejski tip održao sa retkom doslednošću skoro čist kroz toliko hiljadu godina. Jevreji imaju većinom kratku, okruglu lubanju, duguljasto lice, debele usne; očna im je spojnica tanka; zato naginju očnim bolestima, osobito trahomii. Razvitak je gornjeg kostura slab; veoma česti su u Jevreja dustabani. Brada je svetlija nego kosa, ali često nademo baš protivno. Ima u Jevreja mnogo ridokosih a i plavokosih porodica. Šta se uzrasta tiče, može se reći, da su Jevreji niskog stasa; prosečna im je visina 163 cm. Ova relativno mala visina po svojoj je prilici posledica nepovoljnih higijenskih prilika u sred kojih su živili Jevreji, osobito u srednjem veku, kada su ih primorali, da stanuju u zbijenim kućicama tako zvanog geta. Kapije tih geta zatvarale bi se svake večeri, zabranjeno je bilo ulaziti i izlaziti. Ovo je stanje bilo nedostojno čoveka! Po svojoj prilici i uzani grudni koš i smanjeni kapacitet pluća posledice tog ograničavanja lične slobode. Nasuprot toj spoljašnjoj slabosti tela značajan je velika životna snaga (vitalitet) u Jevreja; pomor je mnogo manji kod njih, nego kod hrišćanskih im sugrađana; isto tako i broj mrtvorodenih. Iz toga sledi naravno i to, da Jevreji duže žive, zato im se stalno povećava broj; to stoji barem za vreme pre svetskoga rata. Uzrok je tome, što Jevreji manje naginju nekima bolestima, osobito infekcijskim bolestima. Iznimka je u tom pogledu samo difterija, tu je veći percenat pomora kod Jevreja nego kod ostalih naroda.

Kako je već spomenuto, Jevreji pate mnogo i od očnih bolesti, trahome, belog na oku (glaukoma), slepoće za boje. U ostalom moram primetiti, da u svojoj 40-godišnjoj lečničkoj praksi nisam imao niti jednog jevrejskog pacijenta sa glaukomom, a tim više hrišćanske; to je dokaz, da se ne može sve šematizirati. Jevreji pate mnogo od šećerne bolesti, neurastenije i duševnih bolesti; poslednjemu leži uzrok u tome, što su Jevreji prisiljeni usled oštre utakmice za svagdanji hleb da stalno naporežu sve svoje fizičke i duševne snage, kako bi uspešno mogli voditi „borbu za opstanak“, kako je naziva Darwin. Veoma su česti slučajevi slepih, slepo rođenih, gluvih i gluhonemih, što se ima pripisati zapatku (Innzucht), međusobnom sklapanju brakova između nekoliko porodica. U tom mi je pogledu poznato više upravo klasičnih slučajeva. Toj, relativno slabijoj naklonosti stanovitim bolestima po svoj prilici uzrok zakoni o ritualnoj hrani, koji nalažu strogu čistoću, nadalje solidan život u krugu porodice, umerenost pri uživanju žestokih pića. Nerešeno ostaje, da li i u koliko je taj relativni imunitet biološka osobina rase.

Evropski se Jevreji dele po tradiciji, ritusu, izgovoru hebrejskog jezika i po fizičkoj spoljašnosti na dve grupe, i to na Sefardim, ili južnoevropske (špansko-portugalske) i Aškenazim, ili severno-evropske (nemačko-poljske) Jevreje. Sefardim sačinjavaju 10% svih Jevreja. Ime im potiče od biblijskog naziva Sefarad, kojim su rabini srednjeg veka označivali iberski poluotok. Usled progona Jevreja u srednjem veku iselili su se ovi Jevreji u severnu Afriku, na balkansko poluostrvo i na Levante, u Malu Aziju.

Ovi se Jevreji zovu i dan danas Španjoli; španjolski im je materinji jezik, španjolski je jezik nastave u školi i propovedi u hramu; rabini im nose titulu: „Haham=mudrac.“ Žene se samo međusobno; veoma retko i nerado sklapaju brakove sa Aškenazima; u Beču imaju dapače zasebni odsek u jevrejskom delu centralnog groblja; dakle „država u državi“.

Aškenazim se nazivaju po Aškenazu, sinu Gomera, koji se spominje u I. knjizi Mojsijevoj (10, 3). Aškenaz je prema predaji praotac Germana i Nemaca. Već spoljašni habitus pokazuje nam razliku između Sefarada i Aškenaza u telesnom pogledu. Sefardim su vitki, nežnih ekstremiteta, duguljaste glave, lice im je duguljasto, ovalno, nos plemenitog oblika, kosa kudrava; oni se približavaju čistoj semitskoj rasi. Aškenazim su više zdepasti; jačeg nosa i debljih usana. Napadna je pojava, da priličan postotak Jevreja ima plavu kosu. To se htelo protumačiti time, da su se Jevreji ukrštavali sa plavim Teutonima. U starom a i srednjem veku Jevreji su sklapali često brakove sa Nejevrejima. Po saopštenju historičara Josipa Flavija prešli su još za vreme Rimljana mnogi ljudi Jevrejstvu; to su bili t. zv. „drugovi Jevreja“.

Ladislav Sveti, kralj Ugarske izdao je god. 1092. jednu na-

redbu, kojom zabranjuje brak među Jevrejima i hrišćanskim ženama; ali bez uspeha, dok već god. 1119. izdaje ostrogonski biskup Robert jednu bulu, kojom ponovo zabranjuje mešovite brakove, bolje reći vanbračne odnose, jer usled tih veza dobivala je jevrejska religija na hiljade novih pristalica. Ali ta ukrštavanja još uvek ne mogu da razjasne pojavu, odakle ima plavih tipova i među crnomanjastim stanovništvom Palestine i Sirije. Ukrštavanje sa plavokosim križarima ne dolazi u obzir kao uzrok, osim neznatnih iznimaka, jer su križari prilikom osvojenja Jerusolima poklali sve Jevreje, koji nisu pobegli.

Predhistorijska su istraživanja delimično rasvetlila to zagonetno pitanje.

U sredini drugog tisućleća pred Hristom živilo je u Palestini jedno pleme sa svetlom kožom, plavim očima i plavom kosom, kako se to može ustanoviti iz egipatskih nadgrobnih spomenika. To su bili Emorićani, gorostasni, džinovski sinovi Anaka, o kojima često govori Biblija. Ovima su bili srodni plavi Tamahu „narod sa severa“, jedna arijska rasa. Plavi Jevreji potiču dakle od ukrštavanja sa tim plavim elementima. Glasoviti antropolog Felix Luschan pravio je najviše pokušaja na osnovu izmera glava kod Jevreja.

On je toga mišljenja, da sadanji kratkoglavi Jevreji potiču u opreci sa Semitima dugih glava od prastanovništva iz Male Azije sa kratkim glavama, od kojih potiču i današnji Jermeni, narod sa najkraćim glavama, što ga ima na svetu. Jermeni su tamnih očiju, tamne kose, te imaju povijeni nos, baš kao Jevreji. Ti se narodni elementi jasno prepoznaju na reliefima od Sadržirli. Oni su po svoj prilici identični sa Hetićanima (sinovima Heta), koji se spominju u Bibliji. Nuzgred rečeno, neki istraživači zaključuju na osnovu tih presumpcija, da se izgubljenih 10 plemena israelskih nalazi u Kitaju. Drugi opet naučenjaci tvrde, da se ta 10 plemena nalaze u današnjoj Abesiniji, čiji se car „Negus“ naziva još i dan danas potonkom Solomuna Mudrog i kraljice od Sabe-Habeš t. j. Abesinije. Svoje naredbe izdaje uz klauzulu „pod Solomunovim pečatom“.

Posle ove male ekskurzije vraćamo se našoj temi. Prema gore rečenom sastoji se jevrejski tip iz ovih elemenata: 1) originalno semitsko pleme; 2) arijski Emorićani i 3) Hetićani. Taj bi problem potpuno mogao da rasvetli samo pronalazak staro jevrejskih lubanja. Ali kraj svega toga možemo govoriti o jevrejskoj rasi, koja se održala relativno čista kroz hiljadu godina usled zapatka (Innzucht). U etičnom pogledu moramo priznati Jevrejima razvijeni porodični duh, čistoću morala, umerenost u jelu, a osobito u uživanju žestokih pića, te nepokolebljivu vernost religiji svojih otaca, iznimke potvrđuju pravilo i u tom slučaju; dobročinstva i milosrđe ne samo prema svojim jednovercima, već i prema inovercima i trpeljivost, barem do stanovitog stepena. Apstrahirajući od žalosnih pojava poslednjih godina, koje su se

ispoljavale čak i u zemljama visoke kulture u protujevrejskim izgredima, a u manje kulturnim zemljama u strašnim pogromima, uživaju Jevreji u svim kulturnim državama srednje Evrope sva državljanska prava. U onim predelima Maroka, Tunisa i Tripolisa, koji još nisu izloženi uticaju evropejske kulture, sličan je položaj Jevreja stanju u Evropi srednjeg veka. Oni moraju stanovati u getima („Mellah, Hara“) u najvećoj nečistoći, moraju nositi posebna odela i znakove i obavljati zanimanja najniže vrste. Ipak ti Jevreji čuvaju žilavo veru svojih otaca; sačuvali su predajom stari ritual svoj; vrše obrezivanje poput mnogih drugih naroda orijenta, pridržavaju se barem delomično ritualnih propisa o kašrutu i svetkuju na šabat, dan odmora. Liturgija je utvrđena već od prastarih vremena. Pesmu „Leho dodi“ pevaju Jevreji diljem celog sveta. Molitva, „Unsane tokef“, produkt mistike i kabale, poznata je samo u Evropi, „Duhan“, sveštenički blagoslov kaže se n. pr. u Palestini dnevno. U području Rajne ne poznavaju molitvu za pokojnike, „Mazkir nešamot“, već se ista nadomeštava drugom molitvom. T. zv. ortodoksni Jevreji ne venčaju se u hramu, već se ceremonija obavlja pod vedrim nebom, pri čemu mladoženja nosi mrtvačko odelo. U predelima, gde još vlada praznoverje, obavlja se za vreme zaraza venčanje u groblju.

Ali dosta tog predmeta! Od početka novog veka govore Jevreji na istoku Evrope zasebnim žargonom, koji predstavlja mešavinu srednovečnog nemačkog jezika hebrejskim izrazima.

Taj žargon, t. zv. jidiš, osvojio je pobedonosno dramatsku literaturu rusko-poljskog Jevrejstva i služi kao jezik saobraćaja mnogim milionima Jevreja u Rusiji, Poljskoj, Rumunjskoj i Americi.

Poslednih decenija vaskrsnuo je u Palestini i starodrevni hebrejski jezik, jezik Biblije. Na drugu stranu spada, šta su Jevreji uradili na području znanosti. Jevreji pokazuju osobiti mar i ustrajnost na polju duševnog rada, te je postotak duševnih radnika u Jevreja kud i kamo veći, nego kod drugih naroda. Dramatična umetnost i glazba, medicina, matematika, fizika, filologija i socijalne nauke su glavno poprište rada Jevreja. Predaleko bi nas vodilo, kada bismo hteli navesti pojedina imena; to ne spada u okvir ove rasprave.

Na koncu još nešto iz statistike. Na poznatom delu zemlje ima ukupno 16.300,562 Jevreja i to: u Evropi 10.903,864; u Aziji 786,293; u Africi 506,914; u Americi 4.179,489 i u Australiji 24,002.

Te nam brojke pokazuju da u Palestini ni iz daleka ne bi bilo mesta i opstanka svima Jevrejima; zato će najveći deo i nadalje ostati u dosadanjim prebivalištima kao dobri građani i verni sinovi svoje domovine, a uz to ipak kozmopoliti u najplemenitijem smislu reči, da bi na taj način radili na boljitku celokupnog čovečanstva.

